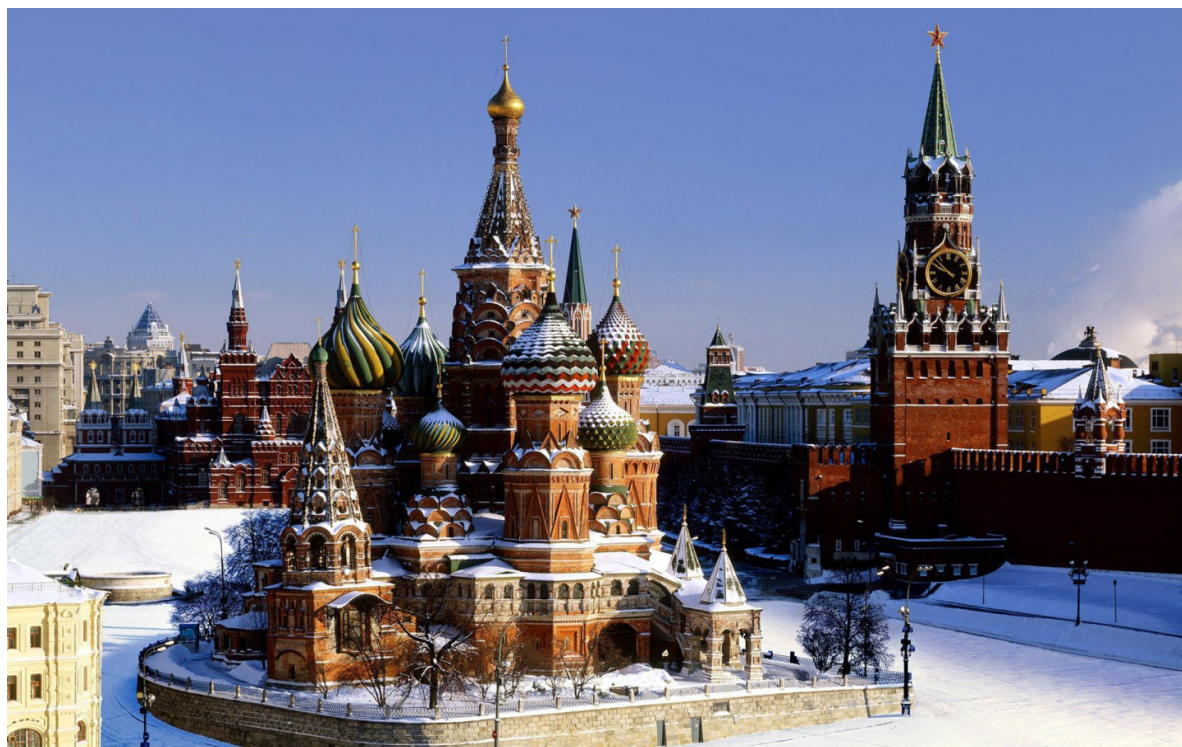

ADAMEC JIŘÍ
FILOSOFICKÝ SEMINÁŘ
KATEDRA TEORIE

**DĚJINY, REVOLUCE
A TOTALITA V RUSKU
PROBLÉM PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI**

Jiří Adamec

Brno 2021

**DĚJINY, REVOLUCE
A TOTALITA V RUSKU
PROBLÉM PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI**

Jiří Adamec

Brno 2021

© Adamec Jiří

Filosofický seminář – katedra teorie

ISBN 978-80-87234-109-X

O B S A H

Úvod

§1. Jak a proč jsem se rozhodl psát tuto knížku?

§2. Založení historického konfliktu v prostředí carské dynastie.

Psychoanalýza národního sebeurčení.

§3. Totalita a osobnost v prostředí předrevolučního Ruska.

Psychoanalýza ruské brzdy oidipským komplexem.

Přerod oidipského komplexu v kultovní archetyp hrdiny Ruska.

§4. Pozdní osvícenství v Rusku a první reálné kroky totality.

*Člověk si dokáže, přehlušen vlastní
emotivitou, pokazit úplně
všechno, třeba se
i vyhladit*

Knížka, kterou tímto našim posluchačům předkládám, vznikala velmi pomalu a zpočátku pouze jako tužkou psané poznámky do sešitu, necelé tři roky. Na jejím začátku bylo jasné, že bude nutné dostudovat nemalý objem literatury, aby se tak výsledek, pokud možno shodoval, se svým původním záměrem. Pustit se do podobného tématu bylo od samého začátku lákavé. Zejména proto, že se mi splnila možnost, více z podstaty popsat okolnosti, které mnohé jedince v mém okolí vedly v době totality k nejrůzněji *obhajovaným postojům*, z nichž nevystoupili někteří dodnes. Aplikováno potom na celo kulturní jev, rozšířil jsem takový úhel pohledu prostřednictvím psychoanalýsy ještě dál a s trochou té drzosti, nakonec obsah celého tohoto pojednání vmetl směrem na Východ, odkud se přeci jen, tak jako tak, všechno to šílenství dějin, naplňovalo svými realizacemi.

Ú V O D

Carské Rusko a Svaz sovětských socialistických republik (SSSR). Dva historicky protikladné společenské útvary. Dva kulturní celky, nad jejichž rozdílem člověk žasne. Ten úžas se nejčastěji dostavuje tehdy, pakliže si uvědomíme onu ostrou hranici, kterou mezi sebou mají. Žádný přechod, jen černobílá dělící čára. Žádný: kapitalismus, buržoasie, žádný před monopolistický vývoj, ani imperialismus, dokonce, ni žádný záchvěv demokracie. Budťo jen vláda rodu, nanejvýš tak monarchie, nesená dynastickými předky, anebo rovnou komunistická ideologie a jí popíraný, umlčený dějinný proces vlastní minulosti. Co je jinde ve světě smyslem historičnosti, tedy struktura událostí, které na sebe pozvolně navazují, aby se později opět vzájemně vyvrátily a tím daly prostor nově přicházejícímu kulturnímu rozprostření, bylo zde, na mnohamiliónovém území čtverečních kilometrů zmařeno snad nejznámějším novodobým hnutím, tak zavnou *Velkou Říjnovou Socialistickou Revolucí* (1917).

Člověk upadl snad nejcitelněji, tímto momentem dějinnosti, když za sebou zavřel dveře, uzamčel je na deset západů a počal se domáhat rovnosti ve všem, co se, ať jakkoli, následně stalo předmětem jeho soukromého i veřejného, a nutno vlastně přiznat, že zejména veřejného, tudíž ideologického, nebo ještě přesněji: dogmatického, zejména marxisticko-leninského myšlení, nebo spíše, memorovaného způsobu, zjevně ploché filosofie dvou němců, kteří se zde měli stát nevyvratitelnými jak ve svých spisech, tak svými prostředníky v jejich činech: Leninem a Stalinem. Jenže, a to bude obsahem této knížky, prolínání způsobu myšlení dalšími generacemi, lidovými masami, těchto vůdců socialismu, způsobilo, že se zrodilo revoluční dogma s obecně platnou diagnózou poruchy osobnosti, a to: *sociální frustrace z nedosažitelného. Podezíravost a latentní agrese*, si na generace dlouhý čas moderních dějin, tady podaly ruce.

Jiří Adamec, Brno - 2021

Car Petr I. Veliký, u moci 1682 - 1725

§1. JAK A PROČ JSEM SE VLASTNĚ ROZHODL PSÁT TUTO KNÍŽKU ?

Co je velké, musí se bránit větší silou. Potom i všechno, co je s touto silou spojeno, vykazuje se vyšší intenzitou prožívání. Síla a prožitek, to jsou tedy dvě veličiny, které odedávna charakterisovaly způsob zaujímání postojů rozlehlé a mnohonárodnostně také strukturované země, „*Matičku Rus*“. Pak se pohledem na břízku, nebo i široké dálavy březových lesů a hájků není co divit, že právě tento strom se stal lidem této země, národní rostlinou. Je to slabý kmen s houževnatými kořeny. Obstojí v kdejaké bouři, aby svým vzhledem, uváděl v úžas, když si stále podržuje vtisknutou výjimečnost v odlišnosti, jakože nadto i v nekonečně dlouhém čase může pro všechno své okolí předstírat, že je neohroženě na svém místě a pro každého připraven dát mu alespoň naději, že krása je dostupná všem. Ti nejsilnější, jak nám historie už mnohokrát ukázala, mají tendenci sklánět se k nejslabším, aby tak vyjádřili „*úpřímnost starosti*“. Dítě pobíhající po venkovském dvorku ještě netuší shola nic o této filosofii a možná, že právě pro svoji územní rozlehlost, nebude vždy možné každého, kdo je připraven k životu, dovést až k široce kulturnímu uvědomění. To, ale skýtá šance na uchopování moci, na předkládání zákonodárných výnosů, jinými slovy, takto vzniká celonárodní poslušnost. Dějiny Ruska jsou dějinami rozpolceností. Rusko nikdy nebylo jednotné, protože to chtěl lid. Rusko bylo vždy jednotné jen tak, jak to chtěl car, vládní režim, nebo vnucená situace druhé světové války, případně totalita. Ať tedy jakkoliv, Rusko žije svým vlastním založeným konfliktem, kterým je touha po svobodě. Ale, ne zase až tak moc, protože svoboda na tak velkém prostoru skrývá mnohá nebezpečí a konečně, i ve vlastní zemi takových rozměrů, se člověk lehce ztratí, stejně jako v labyrintu vlastního nevědomí. Rus-

ko je téma pro psychoanalýsu. Je vystavěno na traumatech, nezvládá své sny a zůstalo vězet v neuroticismu. V současnosti navíc, něco jiného říká, něco jiného dělá. Kříží se v úmyslech, jejichž výsledkem je chybný úkon, tato zdánlivost logiky, stejně jako např. prolínání slov.

Pojďme tedy společně nahlédnout do prostoru jedné kulturní psychoanalýsy. Významnými osobnostmi, se zvláštními rysy, na hranici nebo v samé podstatě již patologickými, se to v dějinách Ruska jenom hemží. Nepůjde nám však o ponížení. Jen vybíráme z nabízených možností tu, která svými krajnostmi poskytuje bohatost materiálu, nadto v jiných studiích hojně komentovaného, a samozřejmě i z jiného úhlu pohledu.

Významným podkladem k sestavení myšlenek, které mne inspirovaly a dále vlastním úsilím provázely k rozvinutí, byla dvousvazková studie *Manfreda Hildermeiera, Geschichte Russlands, (ed.) München 2016* (2800 stran), v níž jsem našel dostatek potřebných podkladů ke konfrontaci s dalšími tituly v poslední době publikovanými rovněž v češtině.

§2. ZALOŽENÍ HISTORICKÉHO KONFLIKTU V PROSTŘEDÍ CARSKÉ DYNASTIE

S největší pravděpodobností lze dějiny Ruska datovat dobou vzniku a rozvojem, tak zvané *Kijevské Rusy* v 9. až 13. století. Nejtěsnější styky měla se sousední *Byzancí*. Nutně toto vzájemné sousedství pronikalo do místní kultury. Bylo to zejména lékařství, teologie, arabská věda a filosofie a samozřejmě obchod, které k ní pronikaly přes *Černé moře* i přesto, že se územně táhla podél východního cípu *Evropy*, až k severu s hranicemi dnešního *Finska*. Všechny tyto styky pomáhaly *Kijevu* k upevňování své pozice a k respektu ze strany okolních států. Stavěly se chrámy, zakládala se učená

střediska, školy. Písemnictví, knihovny a archívy se plnily vědomostmi. Reformoval se také právní systém. Prvního rozkolu *Kijevská Rus* doznává v okamžiku, kdy se v *Konstantinopoli* dohoduje první rozdělení (r. 1054) *křesťanství* na *Západní (katolicismus)* a *Východní (pravoslaví)*. Její územní postavení, už ve své době asimilovalo všechny dostupné druhy vyznání. V zásadě tímto rozdělením ztrácí *Kijevská Rus* výsady svobod, kterých se jí doposud dostávalo. Tak, jako tak, bylo nutné na danou situaci reagovat. Vznikly první církevní sbory *stařešinů* a „*patrimoniů*“ - podobně jako na Západě, tedy *církevních otců*. Z celého, původně vcelku liberálně vyhlížejícího společenství se postupně stává *konstantinopolská država*, stejně jako zbytek Evropy začíná pociťovat nekompromisní vliv *Říma*, později *Vatikánu* a čehokoliv, co odtud nějak souviselo s vírou.

Materiální a duchovní dějiny, stejně jako jejich vývoj se opíraly o kontakty s Byzancí. Byl to kolosální prostor na uskutečňování toho, co mohlo upevňovat dynastickou moc. *Rjurikovci* v ničem nezaostávali. A tak když došlo na skutečnou krizi, která se tahla po dobu celých sto patnácti let (1125 – 1245), byl její výsledek natolik výsledkem pozvolnosti, že si toho téměř nikdo nevšimnul. Toto odvážné tvrzení lze vyzdvihnout jen proto, že se *Kijevská Rus* postupně stávala na Byzanci nezávislou. Nebylo již tolik zapotřebí, jakkoli se k ní vázat. Tímto reálným zánikem původních vazeb na *Konstantinopoli* vzroslo tak skutečné národní sebevědomí *Kijevské Rusy* a trvá dodnes. A nebyla to pouze *Konstantinopol*, jejíž význam v očích této společnosti přestával být důležitý, už mnohem dříve, stejně tak upadal v národním povědomí rovněž vztah k *Římu*.

Co se stane se společností, která dojde takto nabytých svobod? Klade si otázku, jak žít dál? V tomto historickém předělu měli místní obyvatelé velké štěstí, že se jejich přechod k národnímu uvědomění neodehrál

náhle, nějakou revoluční fraškou. Naopak, svoboda byla výsledkem postupného vydobývání vlastního místa na slunci, tak jak to bylo možné ve všech oblastech zemědělství, řemesel, lodního průmyslu, nebo také teologie, filosofie, lékařství či písemnictví, stejně jako v oblasti práva, matematiky, nebo geometrie, astronomie. Národní sebeuvědomění dostává tuto svobodu tím, že to, čeho bylo zapotřebí pro tuto správu země, dostávalo se jí z vlastních zdrojů. Byla to tedy národní autonomie, která zavdala výsadní právo na sebeurčení, a to nikoli v ideji, předsravě, ale v samé skutečnosti toho života, který se skládal z výtobytků každodennosti.

PSYCHOANALÝSA NÁRODNÍHO SEBEURČENÍ

Autonomie a nezávislost nejsou zadarmo. Co dál posiluje sebeurčení a nechává ještě více zapouštět vlastní kořeny do země, kterou člověk prohlašuje za svoji vlast je uloženo v její obraně. Tataři se jen tak odmítali vzdát, dříve slabého konkurenta a obchodního partnera, jen proto, že si osoboval nárok na samostatnost. Nemohli svými výpady udělat víc pro semknutost a jednotu lidí, kteří se svým původem hlásili ke Kijevské Rusi. Jenže invase neustávaly. Bylo tak zapotřebí znovu a znovu se vzmáhat k jednotě a neumdlévat v úsilí k obraně. Hrozby válek trvaly, ať se daný čas jevil být v míru jakkoli. Zbrojit, vycvičit vojáky, posílit vírou všechny důvody k tomu, aby se čepel na krku protivníka sama zdůvodnila svým obsahem, tak takový úkol se ve skutečnosti stal hlavním záměrem pro to, žít v oddanosti národu a státu, protože se každodennost vedle ostatních forem existence stala také černobílou ve známém smyslu, a to: život nebo smrt. A v takto nastavené pozici se fungovalo několik staletí. Tu s lepším, tu s horším výhledem na mírové uspořádání, když Turek právě nechřestil vlastními zbraněmi. Historické vědomí, si právě zde, uložilo

trauma, strachem o vlastní bytí. A jelikož je to trauma, mělo všechny znaky založeného konfliktu. Oč méně se Kijevské Rusi nedostávalo národního respektu ze strany sousedů, o to více bylo nutné vybudovat si jej z pozice vlastního podání o dobru a spravedlnosti.

V základním duchovním přístupu se upřednostňovalo slovní předávání Bible. Z novozákonních evangelií to byl přednostně apoštol Pavel. A tak, pokud chtěli přežít ve své duchovní svornosti, nezbývalo, než-li se dovolávat Boha, kritikou k těm, kdo se jim snažili ubližovat:

„Poznali Boha, ale nevzdali mu čest jako Bohu ani mu nebyli vděční, nýbrž jejich myšlení je zavedlo do marnosti a jejich cesta se ocitla ve tmě. Tvrdí, že jsou moudří, ale upadli v bláznovství.“ (Apoštol Pavel, List Římanům, 21 a 22)

Jak působí takto nastavený výměr? Vcelku jednoduše, je to vybití klínu klínem. Máte se smířit se zlem tím způsobem, že v sobě necháte zrát *pochopení důvodů*, pro které se vám děje příkoří, za které už mnozí zaplatili životem. Tím, ale necháváte klíčit nenávist a dusíte ji v sobě pod pláštěm vědomí o nutnosti umírněných závěrů, stejně jako to dělá toto vědomí s reálným traumatem, které jeho obsah vytěsňuje, aniž by tím bylo dosaženo uvolnění. Lidově řečeno: „*skřípete zubama*“. Emoce se tak pojednou stane převrácenou racionálností, a později, také *rozumným argumentem*, který v zásadě posvěcuje vlastní právo na nenávist. Energie lidského zla nezmizí jednoduše tím, že bude rádoby vyvětleno jako zákonitý výsledek nevědomosti toho, kdo jej páchá. Vědomí toho, kdo se cítí zlem poškozen bude žádat nápravu dopravit myšlenku o páchaném zlu k vědomí těch, kdo takto konají. Tomu se říká *pomsta*. A jejich druhů, může být nespočet. Od těch zjevných, až po ty skryté, které se potom mohou plýživě táhnout celými

dějiny. A co víc, člověk, který nemá nepřítele, tak jako tak, zvyšuje časem ostražitost v domění, že tu jest, avšak pouze dočasně skryt. Touto paranoiou je člověk obdařen jen proto, aby neupadl do naivní pasivity a neostražitosti. Tak, jak je prostý živočich v lese nucen dávat si pozor na své predátory, převzal tento znak instinktu i člověk jeho povýšením na falešnou intuici. Tudíž, sebeurčení je vyšší forma instinktu o potřebě vytvořit si vlastní prostor veškerého vlivu, který by člověku zajišťoval volnost existence, s dostupností k potravě a dalšímu sebezvoji i v rodinném soužití s potomky, které má za jeden z hlavních zájmů vlastního bytí.

Co, ale s onou předávanou energií traumatu, kulturního povědomí o dříve zažívaném zlu, pokoře a nenávisti? Může se stát nápomocnou k prosazování morálních pravidel, stejně jakou pohnutkou k oné pomstě. Proč to tak jest? Protože založený konflikt jak u jedince, tak u společnosti, svým číháním na svoji příležitost prosadit se, se neřídí žádným časem, ale pouze touto příležitostí. A příležitostí nechat prosadit svůj založený konflikt je vždy moment sníženého sebezáměru v okamžiku, kdy jeho nutkavost zatemní mysl, svojí touhou, konečně se, v domnělé oprávnění, uskutečnit. Takto se dává do pohybu kolektivní nevědomí, které na základě archetypu hrdiny, jeho špatné klasifikace, ničí všechno to draze vybudované zázemí zbožných jistot, na které se jednoduše chce zapomenout a snížit je, jako starou mělkou pasivitu a na její místo dosadit moderní hodnoty aktivního vědomí. Je to ono střídání celých dějinných epoch, které je na tomto principu vždy postavené, stejně jako je tomu i v případě dramatického odchodu dítěte z domu, které se cítí být v naprosté neshodě s rodinnými tradicemi. Tím, že lidé občas žijí v míru, ve skutečnosti žijí, podobně jako neurotici, nebo depresivní, či schizofreničtí jedinci ve stavu, kterému moderní psychiatrie říká remise. Její čas není vymezen, trauma spí.

Tradiční sváteční oblečení ruské dívky

Člověk je přirozeným nositelem tradic a dává se také vždy na stranu většiny. Sociální kontext je sám o sobě iracionální. To, co do něj může vnášet pravidla jsou dohody. Většina společenství má takové dohody převzaté z vlastních mytologií, jejich morálních norem, nebo později také vystavěných na základě nejobecněji uznávaných forem zbožnosti (katolicismus, pravoslaví). Racionalita a iracionalita tímto určením nutnosti existovat na podkladě projevovaného zájmu o řád (zde racionalita), nebo individuální rozvolněnosti (zde iracionalita), tak odedávna mezi sebou vedou nutný spor. To, co však člověka drží při životě, je smysl bytí. A ten je udáván z pocitu smysluplnosti onoho řádu. Individuální duševní nerovnost subjektivně prožívané tísně se chápe jako ztráta dohledu nad tím, co se doposud mělo za smysluplné, a tedy v racionálně uchopeném řádu bytí. Iracionalita povětšinou způsobuje ztrátu dohledu k řádu a tím i blízkost upadání „do světa“ pouhého mínění, nekonečným hledáním a kladením otázek, ovšem bez odpovědí. Přesto se iracionalita například neurotika, nešťastného za to, že jej matka nedostatečně milovala, s dostatek brání zvědomení své situace jejím přehlušováním v činnostech, které na sebe váží pozornost jen proto, že jsou přítomně naléhavé svým způsobem přemáhání, této jinak nešťastné minulosti toho, kdo je jejím nositelem.

Rusko je souhrnem mnohonárodnostních uskupení, která se často, ve své historii, nedokázala ubránit podmaňování z nejrůznějších stran. Podobně jako tomu bylo s Kijevskou Rusí, zápasili o to své, národní sebeurčení Čečenci, Kazaši, Kozáci, Kirgisové jakož i další. Stejně scénáře, stejná celonárodní traumata, stejné „důvody“ pro vývoj vlastní filosofie ve svém vlastním odstínu nastavení. Moskva a ostatní části Ruska žily domělou stabilitou. Navíc, podporovala tato část země ty menší, neboť znamenali příchod k moři a opět možnost rozvíjet

obchodní cesty a partnerství s blízkým i vzdálenějším okolím. Tisíciletá únava menších národních celků z toho, co bylo výše popsáno, poskytovala příležitost k tomu, aby se rodila myšlenka jednoty. Založený konflikt vzniklý dějinnými traumaty mohl být sdílen, a tím také umenšen objem jeho subjektivně pociťovaného utrpení. Jenže, také mnohé z těchto národností měly samy mezi sebou svoji pohnutou historii. Například Arméni nebyli vždy jen nositeli nejstarších tradic a s nimi do dnes postupujících biblických dějin. Astrachan si rovněž párkrát v pohnuté historii chtěl uzmout více ze sousedova pole. Kam takto míříme?

Freud totiž v souvislosti s převáděním libida z prostoru jeho biologie do prostoru intelektuálního výkonu, používá termín *sublimace*. Člověk i společnost, celý lidský rod se vyvíjí od pudové orientace a závislosti směrem k intelektuální autonomii. Čím je racionálnější, tím víc uspokojení z výsledků svého myšlení vyžaduje a také proto vyhledává. Myšlení tak může nahrazovat (sublimovat) pocit pohlavní slasti, pakliže výsledky takového myšlení přináší slast z dosahovaných záměrů, jejichž podstatou je řešení nejrůzněji zvládaných situací, úkolů, úloh, dovedností obecně, za které je potom, nadto také svým okolím dostatečně oceňován.

Sublimovaný pocit slasti, který ovšem za sebou vleče frustraci z nesplněných přání, být autonomně suverénní, se projevuje nejčastěji v neurotické pozici. Jinými slovy, žije se sklonem k přecitlivělosti, zejména na to málo, co ještě zbylo, jako fragment takové možnosti, nahlížet alespoň něco, ze své, už tak pošramocené suverenity svobodného Já. Aby se vědomí ubránilo před zklamáním, že by se opět muselo ponížít vlivem působení silnějších, z nevědomí vystupujících fragmentů založeného konfliktu, bude mít snahu domáhat se takového sebeurčení, které bude dogmatizovat sebe samo. Tedy, začne snít svoji vlastní realitu, jako ideologii. A

pokud se jiná, poblíž stojící ideologie bude jevit dostatečnou pro toto vlastní splnění přání, vyvázat se ze založeného konfliktu, proč ji nepřijmout a nespolupracovat na jejím rozvoji? Vědomí, které chce překonat založený konflikt *pocitem nalezení východiska*, nestaví toto východisko na autonomii, ale na závislosti, tedy na fixaci jiného, stejně tak škodlivého problému. Tento, sociální neuroticismus se schovává za politickou odpovědnost a všelijak kroucené výmluvy, jen aby nemuselo dojít k přiznání toho, že jde ve skutečnosti o selhání vůle, hledat vlastní suverenitu a upevňovat její obsah morálními pravidly.

§3. TOTALITA A OSOBNOST V PROSTŘEDÍ PŘEDREVOLUČNÍHO RUSKA

Reformy cara Petra Velikého uskutečňované zejména v letech 1689 – 1725, představovaly současně reakci na evropská hnutí téže doby. Hospodářsky, územně, finančně, průmyslem i vědou a celkovou politikou i právem, dosahovalo carské Rusko mimořádného věhlasu. Pozornost, která byla věnována Petrohradu a Moskvě, vzbuzovala zájem ve všech zemích Evropy. Dopad tohoto období byl v Rusku pociťován ještě několik let po Velké říjnové revoluci a Lenin se Stalinem měli co dělat, aby se tohoto vlivu zbavovali. Doba cara Petra Velikého ovšem zapustila své kořeny velmi hluboko. Dokonce tak hluboko, že se na jeho čas vlády vzpomínalo a vzpomíná jako na jedno z nejskvělejších historických období Ruska vůbec. Podle Hildermeira byla u některých historiků dokonce snaha, nazývat celou generaci vlády cara Petra Velikého jako *homines novi* (noví lidé). Až tak zapůsobilo jeho historické vystoupení po oněch dlouhých staletích národního temna a nejistot. Kromě toho, zájem po nastolení svobodnějších regulí pro každodenní život, se občas neslo v duchu požadavku rozvíjet německou formu výuky, neboť většina ruské vzdělanosti,

tehdejší doby, pocházela z německých universit. Lomonosova universita v Moskvě byla založena teprve roku 1755. Bitva na jihu s Turky, kde byl Petr Veliký roku 1711 poražen dorovnávaly úspěchy bitev na severu. Stále však bylo, pro vládu cara Petra Velikého určující to, jak jej vnímali Rusové obecně. A kritika jeho vlády se vesměs nesla pozitivně. Poskytoval zaměstnanost, soudit se mělo „spravedlivě“, zub za zub, oko za oko, polnosti a rybolov jen vzkvétali, životní úroveň se viditelně zlepšovala. Byl to ovšem jen zlomek území, jinak rozlehlého Ruska, kam takto pozitivní vlivy Petra Velikého dopadaly. I tak se zrodil nový hrdina (*geroj*) nejen své doby, ale stejně tak, pro generace příští. V jakém smyslu?

Když car zamýšlel postavit, na téměř nedostupném místě, kdesi u finského zálivu, v bažinách město Petrohrad, tak to byla ukázka toho, jak se realizuje vůle jednotlivce. Přesvědčit stavitele, aby se zde do takového díla pustili nebylo zpočátku vůbec jednoduché. Po necelých deseti letech úmorné práce ovšem město stálo a mohlo být oprávněnou chloubou svého zřizovatele. Na jedné straně se pouštíte do boje s obávaným a odvčným nepřítelem, kteroužto bitvu sice prohraje, ale na straně druhé získáte významná privilegia vyhranými bitvami tam, kde si po té Rusko může navždycky rozšířit a upevnit vůči severní Evropě své výsadní postavení, a do toho postavíte jedno celé, mnohaset tisícové město. Takové počiny už v těch, komu vládnete, zanechávají jasnou informaci o tom, že konat ve jménu vlastního převědčení lze, a lze tak dosahovat i konkrétních, nepochybnitelných výsledků. Kdo by se potom, takové historické osobnosti nechtěl vyrovnat, nebo naopak, potlačit její zásluhy na úkor vlastních, zjevně minimalistických zájmů, povyšovaných mnohdy i nad ony dřívější zásluhy, cara Petra Velikého. Nikdo z panovníků, kteří přišli po něm, už jeho rozměrů nedosáhli. Konečně, šlo

tak, jako tak o první, i když neoficiální sjednocení Ruska, Velkou Rus.

Idea *hrdiny* se tak začala, po smrti cara Petra Velikého (1725) rozlévat do celé společnosti. A jak už to bývá, čím větší je vliv panovníka na svoji dobu, tím menší je možnost uplatnit jakýkoli jiný vliv u jeho nástupců, ať už se snaží jakkoli. Romanovci alespoň dál pokračovali v jakés, takés politické stabilitě. Idea hrdiny *bátušky cara* však nemizela, ale stala se natrvalo součástí národní tradice, její nostalgie po čemsi pevném, smysluplném, životaschopném či hodném návratu. Ze vzpomínky se zrodil archetyp, legenda.

Pro ruské liberální historiky a část západní historiografie to byl ale právě mongolský vpád, který dříve, výrazným způsobem obrátil „přirozený“ běh ruských dějin, zejména, co se týče politické praxe, směrem k orientálnímu, despotickému modelu, se všemi jeho průvodními znaky: tj. izolací, xenofobií, komplexem méněcennosti atd.

Moderní západní historiografie, ale vliv mongolské nadvlády nepřeceňuje. Po ustavení Zlaté hordy spravovali totiž Mongolové dobytou zemi nepřímou: knížata, která nepadla v boji, zůstala na svých stolcích, vítězové se nijak nepokoušeli měnit existující politický či ekonomický systém. Většina mongolského vojska ostatně záhy opustila ruské území. Vztahy ruských knížat např. s tatarskými chány byly velmi pragmatické. Mongolská nadvláda nebyla omezena jen na vybírání daní a vydávání potvrzujících listin (tzv. jarlyků) ruským knížatům. Ruská knížata si brala mongolské nevěsty, mohla profitovat z obchodu s Orientem, ruské oddíly se účastnily mongolských válečných výprav, Mongolové naopak poskytovali Rusům pomoc v mnoha bojích s jejich

západními soupeři (zejména s řádem německých rytířů a litevským knížectvím; není proto náhoda, že ruský národní hrdina Alexandr Něvský byl promongolským „kolaborantem“). Dále mongolský faktor hrál nadto důležitou roli při řešení mocenských sporů mezi jednotlivými ruskými knížaty. Ovšem tolerantní postoj Zlaté hordy vůči pravoslavnému náboženství (daňové úlevy, přímá podpora) přinesl výsledky také v loajálním postoji církve. Podporovala proto raději promongolská knížata než knížata ochotná se v zájmu „osvobozenického boje“ paktovat třeba i s papežským Západem. (Pečenka)

PSYCHOANALÝSA RUSKÉ BRZDY OIDIPSKÝM KOMPLEXEM

Historicita, která se domáhá ve společnosti postavit se sama nad přítomnost. Tak by se dal nazvat *otcovský komplex*, kterému od skonání cara Petra Velikého Rusko jednoznačně podlehl. A nebyl to zde přirozeně pouze car Petr Veliký. Druhým založením této dějinné pozice, která se později vynáší na povrch opět ve svém absolutistickém podání, bylo období známé jako *Moskevská Říše* (1533 – 1689), která tomu, co svým historickým působením Petr Veliký vytvořil, předcházela. Pak tyto časové úseky, dány do jedné provazby, představují pro dějiny Ruska 200 let svého trvání a je přirozené, že společnost si obě epochy spojuje v jeden celek a považuje jejich existenci za svůj zlatý věk. Moskevská Říše představovala funkční autokracii, car Petr Veliký zase suverénní aristokracii s monarchistickým a dynastickým obsahem. To už jsou vsutku pádné důvody k dějinnému respektu, a právě i k tomu, co nemohlo budoucnost společnosti, která se už jen tak-tak k podobnému vzepětí sotva přibližovala, nechat bez reakce nostalgie, zklamání, pocitu smutku a mnohdy i rezistence, stejně jako udržované a vyvolávané naději k *návratu téhož*.

Jinými slovy, do dějinného obsahu se pozvolna promítá *vnitřní konflikt*, udržovaný ve svých politických i osobně nastavovaných fragmentech, prostřednictvím svých nositelů. Jednou jde o to, *něco z obsahu této minulosti prosadit a jindy, nejčastěji v tentýž okamžik, stejně tak potlačit*. Politika i obecné sociální povědomí se stávají nositeli řady *křížených úmyslů*. Společenskou atmosféru začínají zaplavovat dílčí potřeby, jednat vzhledem k minulosti, ale přítomným stavem věcí. *Chybný úkon* sociálního pohybu je tak na světě. Sám sebe potom obhazuje, po celá následující staletí jako národní tradicí nesené znaky státnosti. Přitom stejně jako u oidipského komplexu nejde o nic víc, než o nepřekonanou fixaci na infantilní pozici. Od tohoto okamžiku Rusko nepřijalo danou část své existence, coby východisko nasměřované k budoucnosti, ale jako kritérium všeobecné platnosti, od něhož, pokud se chce někdo vzdálit, tak se ve skutečnosti zpronevřuje svátosti ideálů minulosti. První základ ideologického podhoubí budoucí totality, tímto pozvolna vyrůstá z vlastních řad. Síla tradice tak přemáhá nejistotu vlastní přítomnosti. Do nevědomí celý tento problém vplul, jakmile se obsah tohoto oidipského komplexu stal životním stylem, neboli vzorem sebe sama. Tedy nikoli už jen popření vlastní minulosti, ale její vyzdvižení na aktivní přítomnost. Tím, jak se dál rozvíjela města, vznikala specifická a pro Rusko doposud neznámá společnost, která se, jak jinak než intelektuálně, dožadovala svých historických práv. A byla to zejména práva „*měšťanů*“, kteří historicky vděčili za svůj „*blahobyť*“ zejména carské dynastii. Šlechticem už byl na přelomu osmnáctého a devatenáctého století kde kdo. Kde kdo také trpěl historickou paralýsou a tedy výrazně syceným konzervativismem. Podřízenost k oné fixaci, však dovolovala přiživovat osobní přesvědčení o takto jediném, správném cestě bytí. A řečeno se Sigm. Freudem: „*Tam, kde mělo být Já, nastoupilo Ono*“, tedy zábava a

marnost. Jak by ne. Vždyť zábava si nechávala zapomenout na marnost a marnost obhajovala zábavu. Rusko se začalo pozvolna stávat bezstarostnou, sebeohlupekující zemí. Dílo skázy mohlo začít. Otec car sice „žil“ v povědomí svých velkých činů, a tedy všeho toho, co bylo možné vykonávat, jenže přítomnost, už si vynucovala zcela jiný prostor existence.

PŘEROD OIDIPSKÉHO KOMPLEXU V KULTOVNÍ ARCHETYP HRDINY RUSKA

Rusko čte vlastní dějiny jako nostalgii. Má své ikony nejen ve svatých a vlastní víře v jejich skutky, ale stejně tak jsou pojmány obrazy epoch, jimiž prošlo. Hrdinové těchto epoch, vyviňují prosté obyvatele z pocitu marnosti, že pro svoji přítomnost neudělali tolik co oni, že neudělali tedy dost pro sebe sama, úpadkem v sebelítost.

„Hrdina naší doby je skutečně podobizna, ale nikoli jednoho člověka. Je to podobizna složená z vad celého našeho pokolení v jejich plném rozkvětu.“
(Michail Jurevič Lermontov, Hrdina naší doby, rus. Герой нашего времени, uveřejněno 1838 - 1840)

Jakmile společnost vycítí možnost hrdinství, které by se mohlo malicherně týkat jednotlivce, vázaného na velké činy svých předků, není dalek touhy, takové hrdinství uskutečňovat. Ovšem co je to za hrdinství? Otcové minulosti odpočívají věčným spánkem. Není tu ve skutečnosti nikoho, kdo by takového opovážlivce, kritisoval. Zůstává tedy prostor pro domýšlivost. Ta je charakteristická u lidí se sklonem k infantilismu, se klonem k neuvážlivému sebezprosazování mimo reálné duševní a fyzické síly, tedy mimo schopnost, uskutečňovat sebe sama bez zprostředkovatele, jímž jsou emoce, bláhové nadšení, neodpovědnost, egoismus, *ne-sebereflexe*.

Tímto určením však, zdaleka věc nekončí. Na pořad dne nastupuje nedotknutelnost hrdiny, tedy jeho sociálně *geneticky* předávané tabu. Sám Lermontov viděl všechn tento zmar, když napsal:

„Vášně nejsou nic jiného než myšlenky na prvním stupni vývoje. Patří k mladému srdci a jen hlupák by se jimi chtěl vzrušovat celý život“ (Lermontov, tamtéž).

Jde o autentickou kritiku doby, v níž Lermontov žil. Došla jej se všemi těmi *hrdiny minulosti* rozpuštěnými v jednotlivých osobnostech, které se předháněly na piedestalu maloměšťácké filosofie. Ani zlomek pokory. Proč také, vždyť se zde naplňuje staré Hobbesovo: *homo, homini lupus* (člověk, člověku vlkem). A Lermontov v dobré víře, že jsou dané poměry dokonce správně nastaveny, aby člověk mohl žít plný život, do celé situace vkládá své osobní vyznání:

„Miluji nepřátele, i když ne po křesťansku. Být stále na stráži, lovit každý pohled, význam každého slova, hádat úmysly, rozbíjet spiknutí, tvářit se jako oklamáný a náhle jednou ranou zvrátit celou velkou a pracnou stavbu jejich lstí a úskoků – to je ten pravý život!“ (Tamtéž)

Nakonec, se tedy ani jemu samotnému nevyhýbá *hrdina* se svým doměle historickým požadavkem, stát na stráži pravdy. Ale jaké pravdy, když zmítán potřebou bezcitnosti uzavírá svůj chvalozpěv na realitu doby:

„Toužit a usilovat o něco – to chápu, ale kdo by doufal?“ (Tamtéž)

Najít své vlastní místo ve světě, který sám sebe ztratil pod nánosem hašteření, to je skoro nemožné. Každý impulz východiska, trpí popíráním individualismu.

Lermontov tedy žil v prostředí paradoxu, myslel paradoxně a byl nešťastný proto, že prohlédl pravou tvář své doby i se svým nelehkým údělem, mít ji při sobě a přesto nedoufat v její odhalení pro zbytek společnosti. Lermontov se tak stal ve své době živoucím nevědomím, které bylo potlačováno, nenáviděno, umlčováno:

„Ano, takový byl můj úděl už od dětství! Hluboce jsem vnímal dobro a zlo. Nikdo mě nelaskal, všichni mě uráželi. Zrodila se ve mně pomstychtivost. Byl jsem smutný, ostatní děti byly veselé a žvatlavé. Cítil jsem se nad ně povýšen, ale všichni mě ponižovali. Začal jsem závidět. Rád bych byl miloval celý svět, ale nikdo mě nepochopil – naučil jsem se nenávidět. Mé bezbarvé mládí uplynulo v zápolení s vlastním nitrem i se světem. Svě nejlepších city jsem ze strachu před výsměchem pochoval v hlubinách srdce a tam odumřely. Když jsem dobře poznal svět a páky společnosti, stal jsem se mistrem ve vědě života, ale viděl jsem, jak jsou jiní šťastní bez umění a využívají zadarmo těch výhod, o které já jsem tak úporně bojoval. A tu se v mých prsou zrodilo zoufalství. Stal jsem se mravním mrzákem. Jestli se vám zdá moje zpověď směšná – prosím, smějte se. Ujišťuji vás, že mě to ani dost málo nebude mrzet.“ (Tamtéž)

Žít s pocitem marnosti a bez kousku naděje v morální nápravu doby, to je pro člověka hořký úděl existence. Stává se hrdinou potom už jen ten, kdo toto všechno ví, a přesto chce žít dál? Lermontov, zemřel *hrdinským činem*, a to v souboji střelnou zbraní s majorem N. S. Martynovem (1841, v pouhých 26 letech), když byl k tomu vyzván z důvodu morální urážky carského důstojníka: *„Stojí za to žít? A přece žijeme. – Ze zvědavosti. Čekáme na něco nového... To je směšné a trapné.“* (Tamtéž) Jeho smrt, byla demonstrací doby.

Kateřina II, ruská imperátorka - 1762

§4. POZDNÍ OSVÍCENSTVÍ V RUSKU A PRVNÍ REÁLNÉ KROKY TOTALITY

Celé devatenácté století se neslo v prohlubující se morální krizi ruské společnosti. Šlechta, od dynastického dvora až po zbohatlé měšťany, či jednotlivé gubernie a jejich správce a k nim se přidávající mnozí patolízalové, ti všichni, chtěli něco málo z velkého státního koláče, který však byl nakloněn jen nemnohým. Oč více bohatí bohatli, o to více byli na očích, neboť o to více zbytek Ruska upadal do chudoby. Ruské osvícenství se zrodilo vystoupením skupiny filosofů, *petraševců* na počátku devatenáctého století, a skončilo teprve politickým i když neúspěšným tahem V. I. Lenina v letech 1905 a 1907, kdy Rusko poprvé zažívá svoji reálnou, socialisticky orientovanou revoluční mašinérii komunistů. Ruské impérium (1721 – 1917) sice dosáhlo všeobecného mezinárodního věhlasu, ovšem, jen za málo známých detailů vědomostí o skutečném životě a útrapách života tamních lidí. Říjnová revoluce (1917) byla pro celý svět ve skutečnosti šokem. Carské Rusko do poslední chvíle nedávalo nijak znát, že se nachází až v takové vnitropolitické krizi.

Veškeré této zlomové epoše předcházelo neutuchající staleté osvícenské úsilí ruské inteligence, svrhnout carský diktát a pomocí socialistických a komunistických ideálů nastolit nový společenský řád. Literatura, poezie, filosofická pojednání, politické spisy a náboženské reflexe té doby, to všechno směřovalo k jedinému, a sice, svrhnout carskou vládu a sjednotit společnost ve všech oblastech hospodářského a kulturního života.

Sociální filosofie a sociální psychologie se k sobě přiblížili tak těsně, až nebylo mnohdy možné je od sebe rozeznat. Sociální filosofie totiž směřovala k pozvolnému rozpracovávání a realizaci nové ideje práva, sociální (společenská) psychologie, se postupně stávala, svým obsahem, sycená nadšením po těchto změnách.

Přesto, jak se ideologicky Říjnová revoluce r. 1917 jevila ideálním východiskem nové éry Ruské budoucnosti, splaskla nakonec její bublina pod útlakem, který už nijak nesouvisel s tím, co bylo jejím určujícím momentem na počátku, neboť kdokoli se následně jejímu obsahu vzepřel, byl nemilosrdně perzekuován, nebo zastřelen.

„Ve dvacátém století došlo v Rusku ke katastrofě. V letech 1917 – 1954 si Rusové sami pobili desítky milionů svých nejnadanějších lidí a vyhnali ze země miliony dalších. Tyto nesnesitelné životní podmínky, hlad, bída a represe vedly k tomu, že mnozí lidé raději ani nezakládali rodiny a nepřiváděli na svět děti.“ (Zubov, Dějiny Ruska, 1894 – 2007, sv. I., str. 7, Praha 2014).

Situace se tedy úplně obrátila. Tak jak bylo Rusko, ruská společnost, až do nedávné doby pouze latentně ambivalentní, narůstal v ní současně hostilní prvek latentní agrese, která se nyní pod praporem revoluce, nebo jinak, všeobecného šílenství, měla možnost plně projevit, neboť jí byla sňata pouta zábran. Hrdinové zde byli ve skutečnosti vždy jen ustrašení intelektuálové s řečmi o velkých činech, bez činů. Zlo tak mohlo nabývat obludných rozměrů. Friedrich Nietzsche už několik desetiletí rozpoznával, že se ve společenském životě Západu rovněž rozprostírá takový model, ovšem je rozdroben do menších, národních celků s pevnou strukturou tradice. Prozatím tedy nehrozil podobný nexus, jako v Rusku, i když se jej sám F. Nietzsche, nedožil (1844 až 1900). Přesto ve čtvrté části svého mimořádně populárního spisu *Tak pravil Zarathustra*, na tuto skutečnost poukazuje jednoznačným sdělením:

„Poušť, roste...“

Je to příměr, který až mrazí. Ukazuje na pozvolnost chronického prorůstání **zla** sociální skutečností, pozvolností, která je tak nenápadná, že si jí všimnout, lze často teprve tehdy, jestliže je dosaženo, již nějakého **jeho** nezvratného stupně. A tak ambivalence citových pohnutek mezi oidipským komplexem a agresivitou dosáhnou vrcholu, pakliže se stanou vytěšňovacím procesem součástí nevědomí (neboť zlo se obhájí popřením, že jest zlem), protože (nadto a jelikož) je zde ještě další mocný činitel, a to, konání ve jménu všeobecného blaha. A ten, kdo takto koná a masa jej drží při vědomí, že je to konání „pro naši společnou věc“, už nepotřebuje jiné vnější zprostředkovatele, hrdiny, když se přeci tímto konáním, oním hrdinou, stává ve svých egoisticky zaslepených očích, on sám. Být ale hrdinou v dříve udržovaných tradicích, vázaných na nostalgické vzpomínky směrem k carskému Rusku, znamenalo zradu a popravu. Tudíž, také tradiční *geroj* byl pozměněn na *člena komunistické strany*. Pak bylo možné postupně *vymazávat hrdiny minulosti* ze svých řad, neboť to byl opět další krok k tomu, aby se z druhé strany naplňovalo, ovšem svým obsahem nerozpoznáno, právě ono Nietzscheho heslo: „*Poušť roste...*“, ovšem již bez hrdinů, coby nositelů tradic.

„V ruské duši není tvůrčího přijetí dějin jako hrdinství, jako putování, jako skutku. V ruském vnímání dějin se vždy přikládá nepatřičně velký význam neosobním, a dokonce nevědomým, jakýmsi živelním silám, organickým procesům nebo moci země, jako kdyby se dějiny odvíjely spíše v trpném rodě, více se toho udává než přímo děje. Vytrácí se kategorie odpovědnosti. V dějinách ruského myšlení se s nebyvalou silou projevuje právě absence zodpovědnosti národního ducha. V tom spočívá rovněž ruská kulturní tragédie. Také křesťanská tragédie. Tragé-

die vědomého hříchu, také tragédie zaslepené svobody, jakož i tragédie mystické nevěry a nestálosti. Je to tragédie duchovního otroctví a posedlosti." (G. Florovskij, Puti Ruskogo bogoslovija, in: Paris 1988, s. 502, česky: Cesty Ruského bohosloví)

Rusko se ve skutečnosti, až do roku 1917 nacházelo v situaci, kterou by bylo možné nazvat, například jako latentně zbrzděvané libido, po generace předávané kolektivním nevědomím. Abychom na tomto místě tedy hlouběji a konkrétněji chápali celý tento zmar lidského ducha, doplňme to, co jsme si, až doposud předeslali, nyní vlastními slovy Sigmunda Freuda:

„Za analyticky zjištěnou podobu oidipského komplexu se skrývá klinický fakt, který je prakticky nanejvýš významný. Dovídáme se, že se v době puberty, kdy začne sexuální pud poprvé uplatňovat svoje nároky v plné síle, jsou staré rodinné a incestní objekty opět přejímány a znovu libidinózně obsazovány. Infantilní volba objektu byla jenom slabou předehrou volby objektu v pubertě, ale předehrou, která udává směr. Při této pubertální volbě objektu probíhají nyní velmi intenzivní citové procesy ve směru oidipského komplexu i v reakci na něj, ale protože se jejich předpoklady staly neúnosné, musí tyto procesy zůstat z velké části mimo vědomí. Od této doby musí se lidské individuum potýkat s velkou úlohou, oprostít se od rodičů; teprve po jejím vyřešení může přestat být dítětem a stát se členem sociálního společenství.“ (S. Freud, Přednášky k úvodu do psychoanalýsy, př. č. XXI.)

V případě Ruska se zde rodiči, kteří měli být překonáni, staly přetrvávající vzpomínky na *bátušku cara* a *matičku Rus* (viz výše, citát G. Florovského).

Pojmenovat totalitu jako libidinósní potřebu se může jevit jako nehoráznost. Copak společenské bytí je nějaký pud? V tomto ohledu nás na pochybách nenechá už Aristotelés:

„Poněvadž vidíme, že každá obec jest jakýmsi druhem společnosti a že každé společenství jest sestaveno za účelem nějakého dobra – neboť všichni lidé všechno konají pro to, co se jim zdá dobrem -, jest zjevno, že sice všechna společenství směřují k nějakému dobru jako k cíli, ale zvláště a ze všech k nejvyššímu dobru to společenství, které ze všech má největší přednost a všechny ostatní v sobě zahrnuje. To jest tak zvaná obec a občanské společenství.“ (Aristoteles, Politika, 1252^a)

Od nejstarších dob přeci člověk ví, že sociální potřeby jsou mu uloženy jako libidinósní usilování o dosažení pocitu slasti. Sociálnost je jeden z jeho základních stavebních kamenů. „*Vůle k moci*“, podle Alfreda Adlera, nejdojde-li u zvlášť ambiciósního jedince naplnění, může, z druhé strany produkovat tendenci k symptomům, rozvíjejících trauma, pocit zmaru, a to až do stavu subjektivně pociťovaného *komplexu méněcennosti*. Totalita je tedy libidinósní usilování o moc ve trojím smyslu: **1.** umožňuje těm, kdo jsou v jejím čele, na podkladě emotivně vytvářených klišé, dále s poukazy na obecné blaho (*dobro*) vytvářet dojem, že se jedná rádooby o racionálně uchopený smysl bytí; **2.** vytvářením obrazu společně nastoupené cesty směrem k dokonalému společenskému zřízení, udržuje sociální naladěnost v horizontu *blízké budoucnosti*; **3.** ti kdo jsou řadoví členové takové společnosti nemají za úkol víc, než pracovat a nechat se vést, tudíž potom už si jen splňují potřeby, jakého koli typu, podle zásluh, čímž je jasné, že zasluhovat se například loajalitou, neboli pasívním politickým

postojem, poslušností je to nejmenší, tudíž, proč v takto pohodlném nastavení nesetrvávat co nejdéle, jsou-li státem poskytovány i jistoty práce, kultury (?) či odpočinku a péče o vzdělání nebo o zdraví? Takto nastavené *dobro*, které se ukazuje rovnoměrně rozložené v celém společenství, navíc také s dostatkem základních potravin nelze přehlédnout, pakliže se společnost, zejména ve vzdálených místech od Moskvy, celá staletí dříve ocitala většinou na hranici chudoby, popřípadě i v dlouhých časech hladu a bez možnosti příjmu, zanedbané hygieny, infrastruktury, a tak podobně.

Německý sociolog a politologický publicista Niklas Luhmann v roce 2018 předložil druhé vydání své knihy: *Systém teorie společnosti* (nakl. Suhrkamp). Od strany 90 a dále interpretuje jeden důležitý faktor, týkající se „*Konstituce sociálních systémů*“. Předkládá totiž jako významný fakt, pro utváření sociální struktury to, jak společnost rozumí pojmu „*smysl*“ (*Sinn*). Nedejme se mýlit zdánlivou vágností nadhozené otázky. Sigmund Freud měl totiž také ve svém rejstříku „*pojmosloví*“ za významnou část psychoanalýzy, jestliže se má klientovi s neurózou dostat uvolnění z pout úzkosti. Také Freudovi jde o to, aby se s klientem dopátral pojmenování založeného konfliktu, což významně pacientům s duševní poruchou ulevovalo a ulevuje od vnitřního napětí. Luhmann pojem „*smysl*“ pro jeho analýsu spatřuje v tom, že v sociální rovině se ukazuje, že experimenty se často nevyplácí, a to zejména proto, že nerozumný, intuitivní, pocitem sycený program, chtějící dosáhnout nějaké společenské změny, netuší, že je ideálem ve skutečnosti někoho jiného. Je to podobné, jako s přenosovou neurózou u S. Freuda. Zde musí fungovat sebereflexe, kdy ten, kdo se jinak snaží prosazovat nějaké to politické dobro, musí zamyslet nad tím, do jaké míry se jedná o zcela objektivní a nikoli přenosovým vztahem motivovaný zájem. Naše dobra často splňují

všechny znaky infantilních přání, dorovnávat se s nepřekonanými fragmenty založených konfliktů (konkrétně vyznačeno například: *tuto politiku prosazují, protože by to tak chtěli moji rodiče, nebo otec, matka jednotlivě*). Pojem „smysl“ v souvislosti s utvářením sociální struktury tak často v rukou těch, kdo mají moc, představuje nástroj realizovaného, nevědomého přenosu, se všemi znaky infantilní regrese. Libido se potom má, ve jménu dobra, tendenci prosazovat například tím, že je rovněž na většině zájmech, takové „dobro“ prosadit trváno, a to i s dogmatickou neústupností. Jenže v případě Ruska a jeho nástupu, či vejítí do totality se jedná o celospolečenský, většinový a co je nejtragičtější v celé věci, tak hlavně spontánní problém. Čím masivnější je názor většiny, tím jednodušeji se prosazuje zlo, ať latentní, ať otevřené. Potom už se dostává celé téma k bodu politické korektnosti a také odpovědnosti. S nimi ovšem v případě totalitarismu počítat nelze, neboť pudové síly přehlušují racionální uměřenost. Opět zde po-deznívá již výše zdůrazněné, Freudovo: *Tam, kde mělo být Já (racionalita), nastoupilo Ono (slepá iracionalita, pud, nebo-li pouhá intuice libida)*.

„Pro syna spočívá úloha v tom, odpoutat své libidinósní tužby od matky (tedy, infantilní touhy po ochraně a něžnosti – pozn. AJ), aby jich mohl použít k volbě nějakého reálného cizího objektu lásky, a smířit se s otcem, pokud setrval v konfliktním postoji vůči němu, nebo se oprostít od jeho tlaku, jestliže v reakci na infantilní vzpouru upadl v závislost na něm. Tyto úkoly stojí před každým člověkem; je pozoruhodné, jak zřídka se je podaří vyřešit ideálně, tj. psychologicky i sociálně správným způsobem. Neurotikům se však toto rozřešení nepodaří vůbec, syn zůstane na celý život podřízen autoritě otcově a není s to přenést svoje libido na

cizí sexuální objekt. Totéž, jen v opačné kombinaci, se může stát údělem dcery. V tomto smyslu platí oidipský komplex právem za jádro neuros." (Freud, tamtéž)

Je proto k našemu výkladu důležité přiložit následující: to, co totalitní režimy mají společného, je neuroticismus svědomí. Vyhlašují se za suverenní pochopení smyslu a podstatu bytí, ale chrání se tím, že své občany persekují za kdejaký projev odporu. Společnost je pro totalitu paradoxně sama největším nebezpečím. Totalitní společenství je svým obsahem nevědomé uspořádání lidí, kteří brání sami sobě mít vědomí o tom, co je pravou podobou totality. Tudíž, na svém významu získává bájná lhavost, opět jedna z diagnostických položek neuroticismu, ovšem zde už jednoznačně posunuta směrem k poruše osobnosti. Proto je totalitní společenství společenstvím duševně nemocných lidí, kteří v zapomenutosti na své čisté já, přitakávají pouhé zprostředkovanosti čehokoli, co je udržuje v prostoru toho vědomí, které se nemusí konfrontovat se svým vlastním, vnitřním obsahem, nevědomím.

Freud oidipským komplexem racionálně popsal nejvnitřnější pohnutky fixace. Jestliže se člověk nemůže odpoutat od svého rodičovského protějšku, brání mu to být sám sebou. Popřít tuto skutečnost potom může například tím, že zvyšuje úsilí k tomu, aby se domáhal překonání takového stavu neadekvátností jednání a popíráním této neadekvátnosti. Stačí, když někomu, kdo je tomuto jedinci na blízku je spíláno neprávem za to, že se chová nevhodně, protože náš neurotik má dogmaticky nastavená pravidla, která ovšem nejsou jeho, ale osoby, k níž si podržuje oidipský vztah. Okolí tohoto neurotika musí ve skutečnosti splňovat podmínky chování vycházející z „oidipovy postavy“, nebo je tu nenávisť k tomu, že je tam náš neurotik vidí, a vadí mu to.

Potom už následuje destruktivita obrácená směrem ven nebo destruktivita obrácená směrem dovnitř. V tomto ohledu se můžeme obrátit, na koho jiného, než Ericha Fromma a jeho knihu: *Anatomie lidské destruktivity...*

„Rozpor mezi pudem smrti a erotem staví člověka před opravdové, ale i vážné rozhodování. Člověk se pak může rozhodnout pro napadání jiných lidí a vedení válek, pro agresivitu a otevřené nepřátelství, protože tomu dává přednost před nemocí. Že je taková alternativa tragická, není třeba zdůrazňovat...“
(cit. kn., str. 447, čes. vyd. 2019)

Tomu, co člověk dělá, předchází vždy jeho duševní stav. Motivy mohou vycházet z myšlenek, které zvládají odůvodňovat všechna *pro a proti*, nebo se motivy opírají o emoce a všechno možné libidinósní hnutí a obsah takových motivů se zdůvodňovat nedá, protože jsou to jen pociťované důvody. Tím, jak jsou emoce intenzivní, přesvědčují své nositele o vlastní smysluplnosti, pravdě, naléhavosti, či oprávněnosti, jednat pod jejich tlakem.

Totalita byla a pokračuje i v současném Rusku, pod diktátem emotivity, která se chce maskovat suverenitou rozumu. Jelcin, Trump, Putin. Ukázky toho, jak se emotivita proměňuje na horizontu událostí. Snad jen u Putina je vše maskováno kamennou tváří pokerového hráče, který se tak drží u moci bez emočních výkyvů.

Společným jmenovatelem tedy u totalitních systémů vždy bude slabá osobnost, schopná však předstírat sílu manipulací fragmentů vlastního nevědomí, které postupujíc k vědomí, budou zastírány jejich neexistencí.

Pro totalitu není výmluvnější sebe prezentace, nežli paradox skutečnosti (slibů) a marných výsledků, kterými se ovšem holedbá na úrovni toho nejlepšího bytí.

*Car Mikuláš II. (Romanov) s rodinou – 1917
dobová fotografie; všichni popraveni*

LITERATURA

- Aristoteles, Politika, Praha 1998.
- Freud S., Přednášky k úvodu do psychoanalýsy, Praha 1969.
- Fromm E., Anatomie lidské destruktivity, Praha 2019.
- Hildermeier M., Geschichte Russlands, Bd. 1-2, München 2013.
- Lermontov M. J., Ukázky z internetových zdrojů.
- Luhman N., System Theorie der Gesellschaft, Berlin 2018.
- Pečenka et al., Dějiny Ruska v datech, Praha 2011.
- Zubov A. Dějiny Ruska, sv. I-II, Praha 2014/2015.

*Nositelem zklamání
je naděje*

© Adamec Jiří

**DĚJINY, REVOLUCE
A TOTALITA V RUSKU
PROBLÉM PSYCHOLOGIE OSOBNOSTI**

Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie
Neprodejný výtisk.

2021

A6, 100 výtisků

ISBN 978-80-87234-109-X